

Кириэс-Кытыллаабы МБДОУ “Тускул”уһуйаан оҕону сайыннарар киин
Хамаҕатта сэл.Нам улууһа, “МО «Намский улус» Р.С.(Я).

Төрөөбүт тылы дьиэ кэргэнтэн

(ыстатыйа)

Төрөөбүт Ийэ тылы дыиэ кэргэнтэн.

Саха бүттүүн тыла норуот олобун эйгэтиттэн силис- мутук тардан сайдан, тэнийэн кэлбитэ. Тыл күүһэ, саҥарыы кэрэтэ умсулҕаннаах. Билбэтэҕи билэргэ, сатаабатаҕы табарга тыл- улуу учуутал. Ол иһин билинни кырдыаҕас көлүөнэ саха дьоно тыл кыаҕын өйдүүр, сатыыр, туттар буолан, сахалыы өй-санаа толору кизбин өссө илдьэ сылдьар. Сахалыы үүт тураан кэмнээҕи олохтон бэриһиннэрбиппит- тыыннаах тылларбыт, өйбүт-санаабыт кыаҕын бэлиэтэ – үгэстэрбит. (И.Е.Алексеев-Хомус Уйбаан)

Оҕо оскуолаҕа киирэригэр балачча билиилээх-көрүүлээх, толкуйдуур дьоҕурдаах, тыла-өһө ыраас, хомоҕой буолара ирдэнэр. Үтүө быһыы-майгы, кэрэ дууһа диэн өйдөбүлү оҕо тыла, саната- инэтэ сааһыгар сөпкө сайдыбыт эрэ буоллаҕына ылыныан сөп. (В.С.Илларионова)

Тыл – киһи айбыт биир эриэккэс көстүүтэ. Саха омук тыла баай, кэрэ, хомоҕой. Киһи төрөөбүт тылын диринник билэр да, соччонон кинини ытыктыыр.

Оҕо кыра эрдэбиттэн чуолкайдык саҥара үөрэннэбинэ, кими баҕарар кытта холкутук кэпсэтэр, наадатын быһаарсара да быдан чэпчэки буолар.

- Төрөөбүт ийэ тылын умнубут, төрүт культуратын сүтэрбит омук кута – сүрэ кэхтэр, сиэрэ – майгыта уларыяр. «Ийэ тыл диэн оҕо төрүт өйүн, туох баар дьоҕурун, удьуор тыынын арыяр күлүүс буолар». Күлүүһэ суох хатыылаах ааны кыайан аспаккын, онон ийэ тылын билбэт оҕо майгыта, өйө, дууһата эмиэ хатыылаах аан курдук, онно ким да сатаан киирбэт. Омук быһыытынан төрөөбүт ийэ тылбытыгар интэриэс үрдээтэ. Билинни төрөппүттэр оҕолоро лоп-бааччы ситимнээн, бэйэлэрин санааларын сааһылаан саҥарар буолалларыгар баҕалара улахан, ол гынан баран оҕо саҥарар саната күн – түүн мөлтөөн иһэрэ киһини долгутар. Оскуолаҕа кириэн иннинээҕи саастаах оҕо барыны бары сэнээрэр, түргэнник ылынар кэмэ, онон бу кэми куоттарбакка төрөөбүт ийэ тылын – өһүн, сүөгэйдэ – сүмэтин оҕоҕо интэриэһтээхпит. Оҕо төрөөбүт ийэ тылынан көңүл саҥаран, бэйэтин саастыылаахтарын уонна дьон – сэргэ иннигэр толлубакка – симиттибэккэ санаатын сааһылаан этэ үөрэниэхтээх, оччоҕо кини ситимнээх, ылыннарарылаах саната, бодоруһар сатабыла сайдар, билиигэ-көрүүгэ тардыһыта уһуктар, дьонго – сэргэҕэ сиэрдээхтик сыһыаннаһарга иитиллэр

- Оџону чуолкайдык сангарарга кэнники кэмнэ да, урукку да сылларга иитээчигэ, төрөппүккэ биир улахан суолталаах үлэ хайысхатын быһыытынан биллэр. Оџону төрүөбүттэн кэпсэтэ-кэпсэтэ көрүү-истии, арыый улаатан истэбинэ улахан киһи курдук кэпсэтии эрэ баар буоллабына оџо түргэнник сангарар, сайдар. Билинни кэмнэ оџо төрөппүтүн, чугас дьонун кытта кэпсэтиитэ быдан абыйаан, үгүс төрөппүт оџотугар телефону биэрэн аралдьытар угэстэммитэ ордук улахан харгыһы онордо. Ол түмүгэр оџо төрөөбүт тылынан чуолкайдык сангарбат буола улаатар. Ютуб, мультимедия тылынан сангарар оџо элбээн иһэрэ киһини сэрэхэдитэр. Чуолкайдык сангарбат оџо кэпсэтэригэр уонна кими баҕарар кытта алтыһарыгар үгүс харгыһы, мэхэи, эрэи көрсөр. Онтон сылтаан оџо майгыта уларыыр, кыбыстанһан эбэтэр киннээх да буолуон сөп.(Капиталина Романовна Заровняева)
- Аныгы сайдыылаах үйэбэ төрөөбүт тылбыт омук тылларын сабыдыалынан сыыйа-баайа суураллар кутталлаабын умнар сатамат.(Гурьев Геннадий Игнатьевич)
- Олохпут күн-түүн сайдарыгар оџустаран оџолорбутугар инэрэр төрүт тылбытын диригинник ылсан үлэлэспэтэхпитинэ тылбыт сүтэр-кэхтэр кэмнээх буолуо дии саныбын.Төһө да уһуяанна,оскуолаба үлэ ыытылларын үрдүнэн оџолорбут күннээҕи туттар-сангарар тыллара нуучча тыла буолла. Кэли омук тастан кэлэрэ элбээтэ кыргыттарбытын баайы-дуолу,чэпчэки олобу батыһан омуктары кытта ыал буолууларын кыра эрдэхтэн иитии-үөрэтии үлэтин ыытыахха дии саныбын. Төрүт дьарыкка оџолору,эдэр ыччаты сыһыарыахха наада.
- Урукку курдук оџону сыһыарыах айылаах үлэ лаабыра тарбахха баттанар, суох да кэриэтэ дэриэбинэбэ оџо алтыһыта суох кэриэтэ бары сотовай телефон буолан олороллор.
Уһуяанна саха тылын хайдах сайыннарабытый хоһоон арааһын, ырыаны-тойугу, фольклор көрүнгөрүттэн чабырбабы, үгэни,олонхо,оһуохай тылыгар өһүгэр кыра эрдэхтэриттэн угуйабыт, сангарар тылларын өстөрүн чөллөрүтэбит. Төрөппүттэргэ бу үөрэтэр соруудахтарбытын тэннэ үөрэтэллэригэр соруйабыт. Араас таһымнаах күрэхтэргэ оџолору кытыннарабыт. Онно көмөлөһөөччүлэрбитинэн төрөппүттэрбит буолаллар.
Төрөөбүт тыла суох- омук суох. Тыл сүттэ да, омук эмиэ сүтэр. Ийэ тылбытын харыстыабын! Сахалыы сайабаастык сангарар, ийиибитин истинник этинэр Ийэ тылбыт үйэлэргэ сүппэккэ үүнэ-сайда турдун!

Харитоновна Марфа Николаевна Кириэс-Кытыллаабы МБДОУ “Тускул”уһуяан оџону сайыннаар киин иитээчигэ, Хамабаатта сэл.Нам улууһа, “МО «Намский улус» Р.С.(Я).